

НЭЭЛТТЭЙ НИЙГМИЙН ТУХАЙ К.ПОППЕРЫН ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛ

Ж.Бямбасүрэн- МУИС-ийн НШУС-ийн
Философийн тэнхимийн магистрант

Түлхүүр үг: хаалттай нийгэм, нээлттэй нийгэм, ардчилал, эрх чөлөө, шударга ёс,

XX зууны философийн сонгодог бүтээлүүдийн нэг бол Карл Рэмунд Попперын “Нээлттэй нийгэм, түүний дайснууд” зохиол юм. Энэхүү ном нь Грекийн философи хийгээд Кантаас хойшхи орчин үеийн философийн шинжлэл, засаглах урлагийн тухай шинжилгээний бүтээл, нийгмийн шинжлэх ухааны зорилгын тухай судалгаа, Афинчуудын мандал, мөхлийн түүх, фашизмын үзэл суртал, Марксын үзэл бодлын судалгаа, гайхамшигт тайлбар, ишлэлийн сан болсноос гадна уг номыг шинжлэх ухааны арга зүй, яруу тод зохиомж болон ардчилсан дэг журмыг хамгаалагч зэрэг олон талаар загвар болсон сод бүтээл юм.

К.Поппер нь 1902 онд Австрийн Вена хотод сэхээтний гэр бүлд төржээ. Тэрээр албан ёсны философийн боловсрол эзэмшээгүй ч насан туршдаа философид оюун ухаанаа зориулсан юм. Түүний бүтээн туурвисан олон бүтээлүүд байдаг ч 1944 онд хэвлэгдсэн “Түүхчлэх үзлийн гуйланчлал”, 1945 онд хэвлэгдсэн “Нээлттэй нийгэм, түүний дайснууд” зохиолууд нь европын ертөнцөд төдийгүй тив дамнаж үзэл санаа нь түгсэн алдартай бүтээл юм. 1919 онд коммунист хүчирхийллийг эсэргүүцсэн хөдөлгөөн Вена хотод өрнөхөд тэрээр коммунизмыг орхин социал демократ үзлийг баримтлах болсон ч 1930-аад оны үед демократууд хэт барууны фашист үзэлд зайгаа тавьж өгсөнөөр түүнийг тоталитаризмын эсрэг чөлөөт ардчилсан үзэлд үнэнч байж, хувь хүний эрх, эрх чөлөөний төлөө тууштай зогсоход хүргэжээ. 1937 онд Австриг фашизм нүүрлэснээр К.Поппер Англид амьдарч, зохиол бүтээлээ туурвих болсон нь түүнийг Австрийн эрдэмтэн гэхээс илүүтэйгээр Английн философич, социологич гэдгээр нь таних болсон юм.

Аливаа үзэл баримтлал тухайн нийгмийнхээ зүй бус үйл ажиллагааг эсэргүүцэн шүүмжлэх, дэвшилттэй зүйлсийг нь дэмжин сайшаах үндсэн дээр гарч ирдэг бөгөөд үүний нэг илрэл нь “нээлттэй нийгэм”-ийн тухай үзэл юм.

“Нээлттэй нийгэм”-ийн тухай үзэл нь тэр үеийн нийгмийн гаж тогтолцоо, төр засгийн харгис бодлогыг эсэргүүцэн гарч ирсэн бөгөөд өнөөг хүртэл хүч нь үл суларсан дэвшилтэт үзэл юм.

Ингээд нээлттэй нийгмийн тухай К.Попперын үзэл баримтлалыг уншигч та бүхэнд дамжуульга.

Нээлттэй нийгмийн талаар ярихын тулд түүний эсрэгцэл болох хаалттай нийгмийн тухай ярих нь зайлшгүй юм.

Философийн түүхэнд хаалттай нийгэм гэсэн нэр томъёог анх хэрэглэсэн эрдэмтэн бол А.Бергсон билээ. Тэрээр нийгмийг амьтанчлах арга зүйн үүднээс тайлбарласан байдаг. Ингэж тайлбарлахдаа үүр бутар амьдардаг зохион байгуулалт бүхий зөгий, шоргоолж, хүн төрөлхтний хамтлаг зэргийг нийтэд нь “нийгэм” хэмээсэн байдаг.¹ Түүнийхээр нийгэм бол хаалттай ба нээлттэй хоёр хэв маягт хуваагддаг гээд тэдгээр хэв маяг тус бүрт шашин, ёс суртахуун хоёрын статик ба динамик гэсэн хоёр өөр хэв маяг тохирдог тухай түүний сургаалд нэлээд суурь ач холбогдолтой философи баримтлалуудаа боловсруулжээ.

Хаалттай нийгэм нь хаалттай ёс суртахуун, статик шашинд үндэслэдэг бол нээлттэй

¹Анри Бергсон. Два источника морали и религии. М., 1994, с-114 энэ тухай үзнэ үү.

нийгэм нь динамик шашин, нээлттэй ёс суртахуунд суурилдаг хэмээн А.Бергсон тодорхойлсон байдаг.

Хаалттай ёс суртахуун гэдэг бол нэг үгээр “дарамт” юм. Учир нь ийм хаалттай нийгэмд хүн өөрийгөө амьд биеийн өчүүхэн жижиг эд эс гэж хүлээн авч бусдын хүсэл сонирхолыг өөрийнхөөсөө дээгүүр тавьж нэг ёсондоо хэсэг нь бүхэлдээ захирагдах чанд сахилга бат бүхий, үүргээ бараг аяндаа биелүүлдэг хатуухан хэлэхэд робот юм. Харин нээлттэй нийгэмд динамик шашин, динамик ёс суртахуун үйлчлэх бөгөөд энэхүү динамик хэмээх ойлголтыг хүсэл эрмэлзэл, сонголт, эрх чөлөө гэсэн утгаар илэрхийлж байжээ. Иймд нээлттэй нийгэм бол зарчмын хувьд бүх хүн төрөлхтнийг хамаардаг, бүхэл цогц хүн төрөлхтөн мөн.

Харин К.Попперийн боловсруулсан нээлттэй нийгмийн тухай үзэл нь Бергсоноос эхтэй ба тэрээр хаалттай нийгмийг эсэргүүцэн нийгэмд объектив хууль, зүй тогтол байхыг хурцаар шүүмжилж энэ үзлийнхээ хөрсөн дээрээс нээлттэй нийгмийн тухай өөрийн үзэл баримтлалаа боловсруулсан байдаг. Энэ тухай санаагаа “Нээлттэй нийгэм, түүний дайснууд”, “Түүхчлэх үзлийн гуйланчлал”, “Диалектик гэж юу вэ?”, “Марксын зөгнөл, Марксын ёс зүй” гэх мэт олон зохиол бүтээлүүдээрээ илэрхийлсэн байдаг. Түүнчлэн хаалттай болон нээлттэй нийгмийн тухай Попперын үзэл санаа Бергсоноос үүсэлтэй хэдий ч Бергсоны үзэлд Л.Леви-Брюль, Б.Малиновский, Э.Тайлор, Д.Фредер зэрэг нэрт угсаатан судлаач, соёлын түүхчдийн судалгаа чухал нөлөө үзүүлсэн байдаг.

Марксизмын онолыг удирдлага болгож байсан ХХ зуунд европ, азийн нэлээд орнууд социализм, коммунизмыг байгуулах үйл хэргийг бүтээсэн. Энэ нь тэр үеийн дэлхий дахины хөгжлийн чиг хандлагыг тодорхойлж ХХ зууны 60-70-аад онд ази африкийн олон орон колончлолоос ангижирч социалист чиг баримжааг гол зорилтоо болгосон байдаг. Гэвч энэ бүхэн нь ХХ зууны 90-ээд оноос нийгмийн шалгуурыг даалгүйгээр задран унасан юм.

Марксизмд нийгмийн философийг түүхэн материализмын хүрээнд номлож нийгмийн аливаа үзэгдэл, үйл явцыг хүн, нийгмийн ухамсраас ангид нийгмийн ахуйгаас ургуулан тайлбарлах нь түүхэн материализмын гол зарчим нь байжээ. Тэгэхдээ нийгмийн ахуй анхдагч, нийгмийн ухамсар хоёрдогч гэж үздэг. Нийгмийн ахуйгаас нийгмийн үйлдвэрлэлийн аргын асуудлыг дэвшүүлэн, нийгмийн хөгжил бол нийгмийн үйлдвэрлэлийн аргын солигдол юм гэж тайлбарладаг. Эндээс хүй нэгдэл, боол эзэмшил, феодализм, капитализм, коммунизм гэсэн зайлшгүй туулах нийгэм эдийн засгийн хөгжлийн таван үе шат, таван формацийн онолыг боловсруулжээ.²

Формацын онолын гол мөн чанар бол нийгмийн амьдралын янз бүрийн салбарын дотроос эдийн засгийн салбарыг гол болгон ялгаж, нийгмийн харилцааны бүхий л цогцолбор дотроос үйлдвэрлэлийн харилцааг нийгмийн хөгжлийн эцсийн шат гэж үздэг байв. Энэ үүднээсээ нийгэм эдийн засгийн таван формацыг даван туулснаар нийгэм хөгжин дэвшинэ хэмээн тайлбарладаг байжээ.

Харин Поппер үзэхдээ шинжлэх ухааны философийн арга зүйн зарчмаар марксист түүхэн материализмыг шүүмжилж, нийгмийн хөгжлийн объектив хууль зүй тогтлыг няцаасан юм. Тэгээд ч ямар нэгэн сургаалыг баримталж түүх хөгжинө гэвэл түүн шиг хуурамч үзэгдэл байхгүй. Иймээс Платоны төрийн тухай сургаал ч, марксист түүхэн материалист сургаал ч нийгмийн хөгжлийн удирдамж болж чадахгүй юм. Хүн, нийгмийн аливаа үйл ажиллагаа нь урьдчилан тогтоож заасан чиг хандлагаар явагдахгүй, харин бодит байдлыг шүүмжлэн няцааж хувирган өөрчлөх үйл явц л түүхийг урагш хөгжүүлдэг гэж үзжээ.

² Ш.Ганхуяг. Нийгмийн философийн түүхэн тойм. Эрдэм шинжилгээний бичиг. №8/174/. УБ., 2001, 25 дахь тал

Ингээд Поппер историзм, историцизмын хооронд зааг ялгаа гаргаж үзсэн байдаг. Тодруулбал, “историзм бол юмыг түүхэн ёсоор үзэхийг, өөрөөр хэлбэл түүхчлэн үзэхийг шаарддаг, энэ чанараараа шинжлэх ухааны хувьд зөв зүйтэй. Түүхийн явцад нотлогдсон, шинжлэх ухаан хүлээж авсан тийм урьдчилан харахуй (ж.нь: нар хиртэх) шүүмжлэл, шалгалт тодруулга, нэмэлтэд нээлттэй байдаг. Харин историцизм бол өөр. Историцизм нь нийгмийн ухаан болбоос ирээдүйг урьдчилан харах зорилгоор түүхийн хуулиудыг нээх ёстой гэж үздэг. Историцизмын ёсоор урт удаан хугацааны урьдчилан харахуйг гаргавал энэ нь шалгалт, няцаалтад өртөхгүй, иймд үл гүйцэлдэх, зөгнөн мөрөөдсөн шинжтэй. Ийм зөгнөл мөрөөдөл шинжлэх ухааны урьдчилан харахуйтай огт хамаагүй. Ингэж зөгнөсөн мөрөөдөл дараах дөрвөн зүйлийг харгалзаж үзээгүй гэжээ.

1. Шинжлэх ухааны түүх гэнэтийн гайхалтай явдлаар дүүрэн байдаг, ийм явдлууд нь төлөгчлөх боломжийг өөрийг нь айхавтар хязгаарладаг;
2. Нийгмийн хөгжлийн тогтвортой хууль оршин байдаг гээд урьдчилаад бодчихсон нь хууль, хандлага гэсэн ойлголтуудыг хольж бантагнуулсан арга зүйн алдаанд үндэслэжээ;
3. Бид л түүхэнд ийм, тийм утга учир бий гэж хэлээд байдаг болохоос биш түүхэнд ямар ч утга учир байдаггүй;
4. Түүх цагаатгадаггүй, харин шүүдэг.”³

Тэрээр энэ үзлийнхээ эцэст нийгмийн зохион байгуулалт нь няцаагдан шүүгдэх боломжгүй бол хаалттай нийгэм болж зогсонги байдалд орно, харин няцаалт шүүлтэд байнга өртөж өөрөө өөрийгөө цэвэрлэж чадаж байгаа нийгэм нь нээлттэй нийгэм болж хөгжин дэвших болоцоог олно гэсэн дүгнэлтэнд хүрсэн байдаг.

Энэ утгаараа аливаа үзэл онол нь сайшаан дэмжигдэхээсээ илүү няцаагдан шүүгдэх боломжтой бол тэр онол шинжлэх ухааны мэдлэг болох бололцоотой юм.

К.Попперын үзэж байгаагаар хаалттай нийгэм гэдэг нь нэг ёсондоо бие махбодтой харьцуулж болох бөгөөд ийм нэгдлийн гишүүд нь ураг төрөл, нийтлэг амьдрал, нийтийн хэрэгт оролцох, адилхан аюул тулгаргах, нийтийн баяр хөөр болон гуниг зэрэг хагас биологийн холбоогоор холбогдсон байдаг. Энэ нийгэмд гишүүд нь хөдөлмөр хуваарилалт, бүтээгдэхүүний хэрэгцээ, солилцоо гэх мэт нийгмийн харилцаанаас гадна хараа, сонсгол, мэдрэмж гэх мэт физик харьцаагаар холбогдсон тодорхой хэсэг хүмүүсийн нэгдэл юм.

Харин нээлттэй нийгмийн гишүүн тус бүр нь ямар нэгэн шатыг ахиж, нэг нь нөгөөгийн байр суурийг эзлэхийг санаархаж байдаг зэрэг нь өрсөлдөөн, сонголт, ангийн тэмцэл гэх мэт нийгмийн янз бүрийн үзэгдлүүдийг бий болгож байдаг.

К.Поппер энэ үзлээсээ үндэслэн дүгнэхдээ омгийн болон хамтач шинжтэй нийгмийг “хаалттай нийгэм”, харин хувь хүн өөрийн шийдвэрийг чөлөөтэй илэрхийлэх боломжтой нийгмийг “нээлттэй нийгэм” гэж нэрлэжээ.

Мөн тэрээр ардчилал, иргэний нийгмийн зааг ялгааг гаргасан байдаг. Попперын үзлээр нээлттэй нийгэм нь иргэний нийгмээс ялгагдах онцлогтой бөгөөд нийгмийг нээлттэй болгоход зөвхөн ардчиллыг хангах явдал биш гэжээ. Ингээд ардчиллын утга учрыг тодруулан хэлэхдээ тэрээр зарим нэг институциудыг тасралтгүй төгөлдөржүүлэх замаар хадгалж байх нь чухал гэдгийг тэмдэглээд тухайлбал иргэдээр удирдагдаж буй тэрхүү байгууллага нь эрх баригчдыг хянах, шүүмжлэх, шаардлагатай бол цус асгаруулалгүйгээр эрхийг шилжүүлэх хүртэл үр дүнтэй ажиллаж чадах бололцоотой байгууллагуудыг байнга хадгалан хамгаалж байх хэрэгтэй гэж үзжээ. Тэрээр ардчиллын тухай ярихдаа дараах тодруулгыг хийсэн байдаг.

³ Монгол улсын шинжлэх ухааны академи. Философи, социологи, эрхийн хүрээлэн. Философи, эрхийн судлал. XXIII боть. УБ.,2008, 71-72 дахь тал

1. Ардчиллыг олонхийн засаглал мөн гэж тодорхойлж болохгүй. Бүх нийтийн сонгуулийн дүнгээр ярьсан ч энэ хамаагүй. Нуруугаараа зургаан фүтээс намхан олонх бологсод зургаан фүтээс өндөр төрсөн тэрхүү “зэрэмдэг” цөөнхөд бүх татварыг аятайхаан ногдуулчих шийдвэр гаргаж бүрнээ болно. Засаглагчдын үйлдлийг ард түмэн алаан хядаанд хүргэхгүйгээр бодитойгоор хязгаарлах хэрэгтэй байгаа. Ийм нийгэмд л дээр дурьдсан хөгийн явдал гарахгүй байж болно. Ингэхлээр тайван аргаар эрүүлжүүлэх шинэчлэлийг цөөнх амьдралд хэрэгжүүлэх бололцоог хангаж өгдөг институтуудыг эрх баригчид хүлээн зөвшөөрөхгүй байгаа бол тийм дэглэмийг тираны засаглалын ангилалд оруулахаас өөр аргагүй.
2. Иймийн учир, удирдан захирахын ардчилал, тиранчлал гэсэн хоёр л хэлбэр байна гэж үзвэл зохино.
3. Хуулиудын тогтолцоонд өөрчлөт оруулахад зөвхөн нэг л шинжийн өөрчлөлтийг, тухайлбал ардчиллыг өөрийг нь аюулд учруулах өөрчлөлтийг ардчилсан Үндсэн хууль хүлээн зөвшөөрөх ёсгүй.
4. Цөөнхийг үндсэнд нь дэмжиж байгаа ардчилал бол хуулийг уландаа гишгэгчдэд, ялангуяа ардчиллыг хүчээр дарахад бусдыг өдөөн хатгагчдад хамаагүй зүйл.
5. Ардчиллыг хамгаалдаг институтуудыг бэхжүүлэхэд чиглэсэн улс төрийн чиг шугам барихдаа ардчиллын эсрэг далд хандлага агуулгачид удирдуулж буйгсдын дотор ч, засаглалын бүтэц дотор ч байж байдаг тухай суурь үндэслэлийг мартаж болохгүй.
6. Ардчилал унана гэдэг бол бүх эрх арилна гэсэн үг. Эдийн засгийн өсөлт байгаад байгаа нөхцөлд ч гэсэн нийгмийн дуулгавартай байдал ёс юм шиг болж, эрх баригчдын дур зорго хязгааргүйд хүрэх нь буй.
7. Ардчилал бол аливаа ухаалаг шинэчлэлийг хамгаалах үнэлж баршгүй бололцоо олгодог, гагцхүү энэ шинэчлэл хүчирхийллийг шаардахгүй байх ёстой. Соёл иргэншлийн төлөөнөө хийсэн хүчирхийлсэн өөрчлөлтийн сэтгэл санааны уршиг бараг ямагт ардчиллын эсрэг хандлагыг сэхээн амьдруулдаг юм.

Хожим нь тэрээр нээлттэй нийгмийн хоёр гол тодорхойлолтыг гаргасан юм. Нэгд, нээлттэй нийгэмд чөлөөт хэлэлцүүлэг хуульчлагдсан байх ёстой, тэгээд олон нийтийн мэтгэлцээнт хэлэлцүүлгийн үр дүн улс төрийн бодлогод нөлөөлж байх учиртай. Хоёрт, нээлттэй нийгэмд ашиг хонжоо хайдаггүй тийм хүмүүсийн эрх чөлөөг дэмжин урамшуулдаг институтууд байвал зохино.

Поппер бичихдээ, нээлттэй нийгэм гэдэг бол бодит байдал мөн бөгөөд бас идеал буюу туйл юм. Нэг нийгэмд нь ардчилал бусад нийгмээсээ илүү төлөвшсөн, хөгжингүй, нээлттэй байж болно. Энэ нь маш олон хүчин зүйлээс үүдэлтэй: түүхэн үйл явц, уламжлал, улс төрийн байгуулал, хүмүүжил, боловсролын арга, мөн нийгмийн хэлбэрийн амьд агуулга гэх мэт хүчин зүйлээс хамаарна. Ямар ардчилал илүү амьд байдаг вэ гэхээр түүн доторх интитуциуд нь ямар нэг хүч хэрэглэхгүйгээр, шахалт дарамтгүйгээр төр засгийг бүрэн сольж болдог тийм ардчилал юм. Энэ үйл явц мэдээж аажим жигд явагдах ёстой. Төр гэдэг бол үгүй хийж болдоггүй, гарцаагүй байж байх ёстой муу муухай зүйл мөн. Гэхдээ хүчирхийлэл их байх тусам төр төдий хэмжээгээр хэрэгтэй байдаг нь үнэн юм гэжээ.

Попперын хувьд үнэлэмжийн үе шатлал чухал, эхлээд эрх чөлөө, дараа нь шударга ёс орно. Эрх чөлөөтэй нийгэмд хатуу шүүмжлэл, сайтар тунгаан үзсэн шинэчлэлийн замаар шударга ёсонд хүрэх бололцоотой. Харин эсэргүүцэл шүүмжлэл хориотой хаалттай нийгэмд Тиран эзэн хаан нь зальтнуудаар хүрээлэгдсэн байхад шударга ёсны тухай яриад ч хэрэггүй хэмээжээ.

Нээлттэй нийгмийн үндсэн шинж нь шударга ёс ноёрхсон байх явдал юм. Шударга ёсыг чиг шугамаа болгосон нийгэмд хуулиа дээдлэх, үүргээ биелүүлж эрхээ эдлэх, тэгш, ил тод байдал хангагдаж чаддаг юм.

Нийгмийн амьдралын аль ч хүрээнд түгээмэл үйлчлэх шударга ёсны зарчмыг ардчилсан нийгмийн нөхцөлд дараах байдлаар тодорхойлж болохоор юм. Үүнд:

-Иргэдийн үүргийн тэгш хуваарилалт, өөрөөр хэлбэл нийгмийн амьдралд зайлшгүй шаардлагатай эрх чөлөөний хязгаарлалт, мөн иргэд хуулийн өмнө тэгш байх хуулиуд нь иргэд ангийг алагчлахгүй байх, шударга шүүхтэй байх, давуу байдлын тэгш хуваарилалт зэргийг гол болгодог.

-Нээлттэй нийгмийн гол үзэл санаа нь хуулийн засаглалын үзэл санаа юм. Зах зээлийн эдийн засгийн харилцаанд үндэслэсэн чөлөөт сонголт хийх өргөн боломж олгодог нийгмийг эрх зүйн системгүйгээр төсөөлөх боломжгүй. Энэ нийгэмд зөвхөн эдийн засгийн эрх чөлөө төдийгүй, бас өмчийн хэлбэр болон аж ахуйн зохион байгуулалтын хооронд ямар ч сэтгэл зүйн хийгээд хууль зүйн саад байдаггүй. Энэ нийгэмд соёл нээлттэй болж, түүний аль нэгэн үнэлэмж нь нөгөөтэйгөө зөрчилдөх бус, харин харьцуулагдан үндэслэгдэж, зэрэгцэн орших бололцоотой. Нийгэмд аливаа мэдээллийг оюун ухааны хуулиар зохицуулагдсан хязгаарлалттайгаар хүлээн авч дамжуулах боломж нээгддэг.

Эндээс харахад нээлттэй нийгмийн суурь зарчим эрх чөлөө, шударга ёсонд тулгуурлах бөгөөд үүний үрээр нийгэмд дэг журам, тэгш оролцоо, ил тод байдал батжин тогтох учиртай ажээ. Түүнчлэн аливаа нийгэм ямар нэгэн загвараар хөгжинө гэж үгүй. Харин хувь хүний нийгмийн идэвх оролцоо, хайр найргүй шүүмжлэлийн дүнд нийгэм хувьсан өөрчлөгдөж, хөгжих бүрэн бололцоотой юм.

Abstract: *It is French Philosopher Henri Bergson who first brought into the scientific usage such terms as open society and closed society in the history of philosophy. Then Karl Popper analyzing H.Bergsons and other philosophers' account on that conception, wrote the "Open society and its enemy". In the book he presented his own view on the open society. According to Popper the main enemies of the society are communism and fascism. They are most tyrannical forms of rule that deny human right and freedom. A student of Popper, J.Soros inherited his conception and utilized the idea in the reality.*

НОМ ЗҮЙ

- Анри Бергсон. Два источника морали и религии. М., 1994
- Карл Р.Поппер. Нээлттэй нийгэм, түүний дайснууд. I боть. УБ., 2006
- Карл Р.Поппер. Нээлттэй нийгэм, түүний дайснууд. II боть. УБ., 2009
- Карл Р.Поппер. Түүхчлэх үзлийн гуйланчлал. УБ., 1996
- Монгол улсын шинжлэх ухааны академи. Философи социологи эрхийн хүрээлэн. Философи, эрхийн судлал. XXIII боть. УБ., 2008
- Ш.Ганхуяг. Нийгмийн философийн түүхэн тойм. Эрдэм шинжилгээний бичиг. №8/174/. УБ., 2001